

Tanárok pénzügyi kultúrája

Németh, Erzsébet

Budapesti Metropolitan Egyetem, Állami Számvevőszék

enemeth@metropolitan.hu

Béres, Dániel

Budapesti Metropolitan Egyetem

dberes@metropolitan.hu

Huzdik, Katalin

Budapesti Metropolitan Egyetem

khuzdik@metropolitan.hu

Deák-Zsótér, Boglárka

Budapesti Corvinus Egyetem

boglarka.zsoter@gmail.com

Mészáros, Aranka

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

meszaros.aranka@uni-mate.hu

ÖSSZEFOGLALÓ

A kutatás célja a különböző szakon oktató pedagógusok (N=752) pénzügyi ismereteinek, attitűdjeinek, magabiztoságának, viselkedésének és motivációinak feltárása. A felmérés különösen fontos, mivel az ő tudásuk, attitűdjük és viselkedésük hatással van az általuk oktatott diákok pénzügyi tudatosságára. Az eredmények a feltételezettnél magasabb szintű pénzügyi tudást jeleznek, feltárva, hogy a tanárok pénzügyi tájékozottsága magasabb szintű, mint a felsőoktatásban tanuló hallgatóké. A megkérdezettek 86 százalékának van megtakarítása, amit bankbetétek mellett, állampapírban, illetve egyéb, összetettebb megtakarítási formákban tartanak, ez magas szintű pénzügyi tudatosságra és bevonódásra utal. A tanárok saját pénzügyi tudásukat magasra értékelik, ezzel együtt a felsőoktatásban tanulókhöz hasonlóan kockázatkerülők. Túlnyomó többségük fontosnak tartja a pénzügyi kultúra iskolai fejlesztését. A pénzügyikultúra-képzéseknek mérhetően pozitív hatása van a résztvevők tudásszintjére. A kutatás eredményei alapján érdemes tehát a tanárok pénzügyi tudatosságára és motivációjára építve alakítani a tanterveket és a követelményrendszert.

KULCSSZAVAK: pénzügyi kultúra, kutatás, tanárok, összehasonlító elemzés

JEL-KÓDOK: A13, D12, G53, I22

DOI: https://doi.org/10.35551/PSZ_2022_1_1

Az elmúlt években egyre fontosabbá vált a pénzügyi tudatosság Magyarországon. *Kovács és Terták* (2016) arra hívják fel a figyelmet, hogy a pénzügyi piacok globális összekapcsolódása, az egyre bonyolultabb új, innovatív pénzügyi termékek megjelenése, illetve az ezzel járó kockázatok újabb és újabb kihívást jelentenek minden résztvevő számára mind egyéni, mind intézményi, mind társadalmi, mind pedig globális szinten. Ezt felismerve a kormány 2017-ben elfogadta 'Pénzügyi tudatosság fejlesztése' elnevezésű stratégiát. A stratégia küldetése szerint a pénzügyi jártasság és a pénzügyi ismeretek megfelelő elsajátítása elengedhetetlen ahhoz, hogy tudatos, megfontolt és ésszerű döntéseket hozzunk pénzügyeinkről. Az optimális vagy az ahhoz közelítő családi, pénzügyi döntés meghozatala stabil és tervezhető jövőképet biztosít. Ennek elérése érdekében az általános pénzügyi kultúrát meg kell alapozni, majd folyamatosan fejleszteni és ápolni szükséges. A pénzügyi képzést erősíteni kell az iskolarendszerű oktatásban és azon kívül is, hogy egy pénzügyileg tudatos generáció nőjön fel.

A pénzügyi kultúra a tudatosság, az ismeretek, a készségek, az attitűdök és a viselkedések kombinációja, amelyekre szükség van a megalapozott pénzügyi döntések meghozatalához és végső soron az egyéni pénzügyi jólét eléréséhez (Atkinson, Messy, 2012). Számos piaci és tudományos kutatás, valamint gyakorlati kezdeményezés a pénzügyi tudás mentén ragadja meg a pénzügyi kultúra mérését és fejlesztését, amely törekvés a többi tényező vizsgálata – és szükség esetén fejlesztése – nélkül nem tudja elérni kívánt hatását (Hilgert et al., 2003; Xiao et al., 2004). A pénzügyi attitűdök a pénzügyi kultúra elemeiként olyan tényezők, amelyek befolyásolhatják a fogyasztók magatartását, preferenciáit és ezen keresztül termék- és szolgáltatásválasztását (Li et al., 2009; Dowling et al., 2009; Zsótér, Nagy, 2012).

A pénzügyikultúra-mérések csaknem mindig egy-egy társadalmi csoport (felnőttek, gyermekek, felsőoktatásban tanulók, vállalkozók stb.) pénzügyi kultúráját, viselkedését vagy attitűdjét méri. Ugyanakkor nehezen indokolható, hogy a pedagógusok pénzügyi tudását, attitűdjét, motivációját vizsgáló átfogó kutatás nem lehetséges fel sem a hazai sem a nemzetközi szakirodalomban, annak ellenére, hogy a képzések elégtelenségére számos kutatás felhívta a figyelmet.

Az Econventio Kerekasztal Közhasznú Egyesület az Állami Számvevőszékkel és a Szegedi Tudományegyetemmel együttműködésben 2011 óta rendszeresen vizsgálja a középiskolások pénzügyi kultúráját. *Kovács et al.* (2013) az iskolai fejlesztés fontosságára hívta fel a figyelmet: a kutatásban részt vevő, saját tudásukat közepesen értékelő diákok több mint fele (54,6 százalék) úgy vélte, hogy a tudásukat főként az iskolában kellene megszerezniük, és csak az egyhatodik (16,6 százalék) vélte úgy, hogy inkább otthonról. A kutatók arra hívták fel a figyelmet, hogy aki tanult valamilyen pénzügyi, gazdasági ismeretet, az sem tudja a tudását a gyakorlatban megfelelően alkalmazni (Kovács, Révész, Ország, 2013; Kovács 2016). A kutatás kiemeli, hogy míg 14 éves korban a gazdasági képzésekre járók 30 százaléka, addig a nem gazdasági képzésekre járók 9 százaléka az iskolában hallottakra támaszkodik, és ez az arány a végzéshez, a továbbtanuláshoz közeledve tovább növekszik: 18 évesen a gazdasági képzésekre járók 48 százaléka, a nem gazdasági képzésekre járók 10 százaléka az iskolában hallottakat igyekszik figyelembe venni.

A pénzügyikultúra-kutatások közül kiemelkedő jelentőségű a 2013-ban (Béres et al., 2013) és 2020-ban széles szakmai és tudományos együttműködésben megvalósult 'Felmérés a felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúrájáról' című tudományos kutatás. A kutatás feltárta, hogy a vizsgált korosztály pénz-

ügyi kultúrájának szintjét számos befolyásoló tényező együttesen határozza meg: nem, életkor, családi állapot, származás, lakhatási körülmények, gyerekvállalás, képzés jellege, szintje, oktatásban töltött idő, diplomák száma, külföldi tartózkodás. A pénzügyi tudatosság középiskolai képzése megerősítésének szükségességére hívta fel a figyelmet, ugyanakkor hogy nem találtak mérhető eltérést a középiskolában pénzügyi-gazdálkodási képzésben részesültek és nem részesültek tudásszintje között (Béres et al., 2021).

Willis (2008) arra hívja fel a figyelmet, hogy a folyamatosan változó és egyre bonyolultabb pénzügyi termékek egyre tudatosabb és képzettebb fogyasztót igényelnek, akiknek oktatása elengedhetetlen, de a képzések eredményességével kapcsolatban kevés empirikus bizonyíték áll rendelkezésre. Témánk szempontjából azok a kutatások szintén fontosak, amelyek a pénzügyi képzések minőségét, eredményességét vizsgálták. Az iskola-rendszerű pénzügyi-gazdasági oktatás mellett számos, közoktatáson kívüli szervezet is magára vállalta a pénzügyi kultúra fejlesztését hazánkban. Az Állami Számvevőszék 2016-ban, majd 2020-ban felmérte és értékelt a hazai pénzügyi kultúra fejlesztését célul tűző programokat, azok minőségét, eredményességét (Németh et al., 2020). Az eredmények azt mutatják, hogy 2016-ról 2020-ra számos előrelépés történt: több állami és egyéb kezdeményezés indult meg, a képzések volume-ne, a képzési programok, és az azon résztvevők száma jelentősen nőtt. Nem változott azonban érdemben a képzések minőségbiztosítottsága. 2020-ban több hosszabb képzés volt elérhető a felnőttek számára, az iskoláskorúak oktatása azonban továbbra is 1-4 órásak. A képzések négyötödében van tananyag és tematika, de ezek többsége nem akkreditált, illetve nem érhető el nyilvánosan. A képzések mintegy 40 százaléka méri az eredményességet. Az oktatók a képzési prog-

ramok többségében pénzügyi, közgazdasági végzettséggel rendelkeznek. A közoktatásban tanulókat nagyobb arányban tanítják pedagógus végzettségűek. A kutatás eredményei ismételtelen jelzik, hogy szükség van a képzések minőségét szavatoló szakmai garanciák további erősítésére.

A nemzetközi kutatások eredményei ugyanakkor rendkívül változatos képet mutatnak. Több kutatás erős kapcsolatot állapít meg a pénzügyi ismeretek szintje, az előzetes pénzügyi képzésben történő részvétel és a pénzügyi magatartás között. Azok, akik tanulmányaik során kaptak pénzügyi képzést, hajlamosabbak a megtakarításra, a nyugdíjas évek tervezésére, kevésbé kérnek kölcsön pénzt (Bernheim, Garrett, Maki, 2001; Bernheim, Garrett, 2003; Lusardi, Mitchell, 2006, 2007; Hilgert, Hogarth, Beverly, 2003; Stango, Zinman, 2007; Van Rooij, Lusardi, Alessie, 2011). *Mandell és Klein* (2009) tanulmányukban olyan gimnazistákat vizsgáltak, akik korábban részt vettek pénzügyikultúra-képzésben. *Béres és munkatársai* kutatásához hasonlóan ők sem találtak összefüggést a pénzügyi kultúra szintje, a pénzügyi viselkedés, valamint a korábbi speciális képzésben való részvétel között. Ez rávilágít a középiskolások oktatásának alacsony eredményességére. Mindez egybecseng az amerikai tapasztalatokkal (Willis, 2009).

Míg a pedagógusok pénzügyi ismereteit, attitűdjeit vizsgáló kutatások kevésbé találhatók a szakirodalomban, az új oktatási módszerekhez való hozzáállásukat érintő kutatások rendelkezésre állnak. A tanórákon alkalmazott oktatási módszereket, tanulásszervezési módokat vizsgáló tanulmányok arra hívják fel a figyelmet, hogy az innovatív, önálló tanulást támogató módszerek alkalmazása ritkán fordul elő a tanórákon – mind az általános iskolákban, mind a középiskolákban –, és többnyire a hagyományosnak tekinthető oktatási módszerek dominálnak (Czakó et al.,

2017). Az Országos Közoktatási Intézet 2005-ben végzett felmérésének eredményei szerint a megkérdezett tanárok több mint 80 százaléka kipróbálta már a frontálistól eltérő módszerek valamelyikét, ám maradtak a hagyományos frontális osztálymunka-módszer mellett (Radnóti, 2006).

Az OECD-országokban végzett TALIS-felmérések eredményei azt mutatják, hogy a tanárok szakmai fejlesztése hatással van az általuk alkalmazott oktatási módszerekre: minél inkább együttműködnek a képzések során a kollégákkal, annál jobb az osztálytermi gyakorlat; míg a tananyagközpontú továbbképzések inkább a kevésbé kooperatív eszközök alkalmazását erősítik (Barrera-Pedemonte, 2016; Czako et al., 2017).

Mind a középiskolások, mind a felsőoktatásban tanuló hallgatók körében végzett kutatások rávilágítanak arra, hogy kiemelten fontos az őket oktató pedagógusok tudásszintjének és attitűdjeinek felmérése, az eredmények mögött álló okok feltárása. Az oktatókra vonatkozó mérési eredmények híján azonban csupán feltételezéseken, közkeletű sztereotípiákon alapuló állításokkal találkozunk. Ezen feltételezések között gyakran a pedagógusok, különösen az idősebb generáció pénzügyi kompetenciáinak lebecsülése jelenik meg.

Egyre fontosabb kérdés tehát, hogyan lehet eredményessé és hatékonyabbá tenni a pénzügyi-gazdasági nevelést, oktatást a fiatalabbak számára (Hergár, Benáth, 2020). Ehhez azonban ismernünk kell a pedagógusok kompetenciáit, pénzügyi tudását és motivációit, annak érdekében, hogy a felnövekvő nemzedék hasznosítható ismeretekkel rendelkezzen a világgazdaság, a nemzetgazdaság, a vállalkozások és a háztartások életét meghatározó gazdasági-pénzügyi intézményekről és folyamatokról [Nemzeti alaptanterv kiadásáról, bevezetéséről és alkalmazásáról szóló 110/2012. (VI. 4.) kormányrendelet].

Jelen kutatásunk fókuszában a pedagógusok pénzügyi tájékozottsága, viselkedése, valós és vélt pénzügyi tudása, attitűdje, motivációja, valamint a kockázathoz fűződő viszonyának feltárása áll. Célunk a különböző szaktárgyakat oktató pedagógusok, valamint a felsőoktatásban tanuló pénzügyi kultúrájának összehasonlítása, különös tekintettel a gazdasági és pénzügyi továbbképzésekben résztvevők és az ilyen végzettséggel nem rendelkező pedagógusok pénzügyi kultúrájának szintje közötti különbségek feltárására. A felmérés különösen azért fontos, mert a tanároknak, oktatóknak a pénzügyi kultúra fejlesztése szempontjából multiplikátorhatása van, az ő tudásuk, attitűdjük és viselkedésük jelentősen befolyásolja az általuk oktatott diákok pénzügyi tudatoságát.

HIPOTÉZISEK

A korábbi felméréseink és a szakirodalmi szemle eredményeinek figyelembevételével a következő hipotéziseket fogalmazzuk meg.

H1a: A pedagógusok pénzügyi tájékozottsága [Pénzügyi Tájékozottsági Mutató (PTM) értéke] szignifikánsan eltér a különböző korcsoportok között.

H1b: A pedagógusok pénzügyi tájékozottsága (PTM átlagos értéke) nem jobb a felsőoktatásban tanuló fiatal felnőttekénél.

H2a: A pénzügyi-gazdasági jellegű továbbképzést elvégzett pedagógusok pénzügyi tájékozottsága szignifikánsan jobb azoknál, mint akik nem vettek részt ilyen jellegű képzésen.

H2b: A pénzügyi-gazdasági jellegű továbbképzést elvégzett pedagógusok pénzügyi jellegű önismerete szignifikánsan jobb, mint azoké, akik nem vettek részt ilyen típusú képzésben.

H3: A pedagógus pénzügyi tájékozottsága meghatározza azt, hogy mennyire elégedett az

átadott pénzügyi-gazdasági ismeretek hatékonyságával.

MÓDSZERTAN

A kutatás célcsoportja

A kutatás célcsoportjaként a pedagógusokat, illetve oktatókat jelölte ki a kutatócsoport. A kitöltés minden esetben önkéntes és anonim volt, nem kapcsolódott hozzá ösztönző rendszer, amely a kérdőívre adott válaszok validitását növeli.

A tanárok elérését a kutatásban részt vevő kutatócsoport szervezte meg, amelyhez több, a pénzügyi kultúra fejlesztésével foglalkozó szervezet is jelentősen hozzájárult (Állami Számvevőszék, Pénziránytű Alapítvány, Budapesti Metropolitan Egyetem, Gál Ferenc Egyetem, Eötvös Loránd Tudományegyetem, OTP Fáy András Alapítvány, Econventio Kerekasztal Közhasznú Egyesület, Budapesti Corvinus Egyetem, Szegedi Tudományegyetem).

A kérdőív

A pedagógusok pénzügyi kultúrájának felmérésére a 2013-ban felsőoktatásban tanulók számára kidolgozott módszertant alapul véve a kutatást megtervező szakemberek a pedagógusfelmérés sajátosságai szerint adaptáltak. A pénzügyi kultúra szintjét jellemző mutatók a kutatási eredmények összehasonlíthatósága érdekében nem változtak, így a 2013-ban, majd 2020-ban megismélt pénzügyikultúra-kutatás fő mérőszámai kerültek alkalmazásra jelen kutatás során is, vagyis:

- Pénzügyi Tájékozottsági Mutató,
- Énkép Index,
- Kockázatvállalási Mutató.

A kérdőív a www.penzugyikultura.hu weboldalon keresztül volt elérhető 2021. 03. 15 és 2021. 05. 17 között.

Pénzügyi Tájékozottsági Mutató

A PTM¹ a kérdőívet kitöltők pénzügyi tudásszintjét méri. A mutató fele-fele arányban tartalmaz elméleti, illetve gyakorlati kérdéseket. Utóbbiak ugyan a pedagógusok kalkulációs képességét is próbára teszik, azonban a kérdések úgy kerültek kialakításra, hogy a megfelelő realitásérzékkel (pénzügyi tapasztalattal) bíró résztvevők meg tudják adni a helyes választ számolás nélkül is.

A PTM értékét 21 kérdésre adott válasz alapján számolta a rendszer a helyes válaszok arányában. Értéke 0 és 1 között van (minél magasabb az értéke, annál nagyobb a hallgató tájékozottsága).

Énkép Index

Az Énkép Index azt méri, hogy a pedagógusok mennyire vannak tisztában saját pénzügyi tudásszintjükkel. Az index a résztvevők önbevallásán, valamint a mért tudásszintjük különbségén alapul.

Ha az Énkép Index értéke nulla, vagy akörüli érték, akkor a pedagógus reálsan ítéli meg pénzügyi ismereteit, ellenkező esetben vagy alulértékeli, vagy felülértékeli azt.

Kockázatvállalási Mutató

A pedagógusok kockázatvállalási mutatója kétféleképpen határozható meg. Egyfelől értékelésre került önbevallás alapján, amelyet a bevallott tudásszint és bevallott kockázatvállalási szint eredőjeként kapunk meg, másfelől pedig a valós tudásszint is értékelésre ke-

rült a bevallott kockázatvállalási hajlandóság mentén.

A kockázatvállalási mutató számítása:

$$KM_{önbev} = \frac{\text{Kockázatvállalási szint önbevallás alapján}}{\text{Pénzügyi-gazdasági ismeret önbevallás alapján}}$$

$$KM_{valós} = \frac{\text{Kockázatvállalási szint önbevallás alapján}}{\text{Valós pénzügyi-gazdasági ismeret}}$$

A mutatók nulla és végtelen között lehetnek felértékelt. Ha egy alatt van az érték, akkor az adott illető kockázatkerülő, ha egy felett, akkor pedig kockázatvállaló. Amennyiben egy a mutató értéke, akkor az egyén megfelelő mértékű kockázatot vállal, így nevezhetjük kockázatkezelőnek. Természetesen az egy körül elhelyezkedő értékek szintén a kockázatkezelő kategóriába esnek bele.

A kérdőív értékeléséhez használt statisztikai módszerek

A kérdőív feldolgozása során a leíró statisztika módszerein túl keresztábra-elemzést és varianciaanalízist alkalmaztunk. A számításokat és az ábrákat Microsoft Excel, valamint SPSS-programok felhasználásával hoztuk létre.

Adattisztítás

A pedagógusok számára összeállított kérdőív kitöltését összesen 752 fő kezdte meg, ugyanakkor az adatminőség javítása, illetve az eredmények validitásának megteremtése céljából alkalmazott szűrőrendszer után 705 értékelhető kérdőív maradt az adatbázisban.

Az adattisztítás során több tényezőt együttesen vettünk figyelembe. A legfontosabb szűrőtényezők az alábbiak voltak:

- a kitöltés időigénye,

- a nyílt kérdésekre adott válaszokban kulcsifejezések keresése,
- ismétlődő mintázatok,
- a kérdésekre adott inkonzisztens válaszok.

Az említett szűréseken túl a kiugró értéket az egyes elemzések készítése során kezeltük. Ezen kívül a szenzitív kérdések kapcsán (például havi jövedelem) nem tekintettük hibának, ha valaki látszólag invalid értéket adott meg – őket kizártuk a kapcsolódó elemzésekből.

A változók egyesével kerültek áttekintésre, eloszlásvizsgálat és kiugróérték-keresés céljából (érzékeny változók esetében nem, mint például: havi jövedelem). A Likert-skálás válaszoknál mintázatokat vizsgáltunk, ami fals kitöltésre utal (például: mindenhol 1-es érték vagy növekvő és csökkenő értékek egymás után, sormintaszerűen). Szabad szöveges változókhoz az olyan válaszadókat szűrtük ki, akik a válaszból következően nem vették komolyan a kérdőív kitöltését. Összetartozó változóknál az adatkonzisztenciát vizsgáltuk.

Adatok átkódolása

A kérdőív több nyílt kérdést is tartalmazott. Annak érdekében, hogy a nyílt kérdésekre adott válaszokat megfelelő módon tudjuk bevonni az elemzésekbe, a válaszok átkódolására volt szükség. Az átkódolt változókat használtuk az elemzések során, így az egyes átkódolások kategóriái az eredmények között megjelennek.

EREDMÉNYEK

A pedagógusfelmérésben résztvevők összetétele

A pedagógusok körében végzett pénzügyi-kultúra-felmérés tisztított adatbázisa 705 rekordot tartalmaz, vagyis ennyien töltötték

ki értékelhetően a kérdőívet. Az eredmények validitása, illetve reprezentativitásának megállapítása céljából először a minta összetételét vizsgáltuk, viszonyítási alapként a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) 2020/2021-es tanévre vonatkozó adatait, valamint a Magyar Tudományos Akadémia (MTA) 2019-es közoktatási adatait használtuk fel.

A kutatásban résztvevő pedagógusok kétharmada nő (68,4 százalék), egyharmada (31,6 százalék) pedig férfi volt. A válaszadó pedagógusok körében a férfiak aránya magasabb, a nők aránya pedig valamivel alacsonyabb, mint a közoktatási adatbázisban található adatok.

A legfiatalabb kitöltő 24 éves, míg a legidősebb 74 éves volt (a kitöltők átlagéletkora 50,5 év). Életkor szerinti megoszlás szerint a válaszadók egyharmada (32,2 százalék) 40 és 49 év

közötti, valamint valamivel több mint egyharmada (36 százalék) 50 és 59 év közötti. A kitöltők több mint fele (54,19 százalék) pedig 50 év fölötti. A 30 év alattiak mindössze a válaszadók 2,5 százalékát teszik ki (1. ábra).

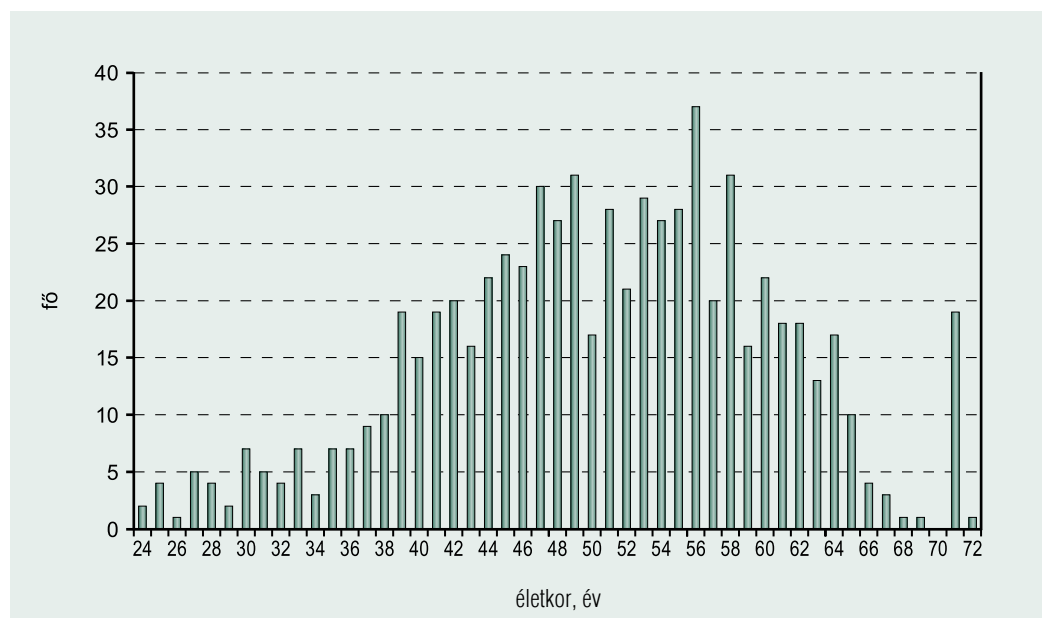
Az MTA 2019-es adataihoz viszonyítva azt láthatjuk, hogy a minta alulreprezentálja a 20–29 éves és a 30–39 éves korcsoportokat, míg felülreprezentálja a 60 év feletti korosztályt. A 40–49 éves és 50–59 éves korosztály kapcsán a pedagógus kérdőív az MTA adatai mentén mért.

A válaszadó pedagógusok 18,16 százalékát általános iskolai tanár vagy tanító, és 60,57 százalékát olyan intézményben oktat, ahol érettségis adó képzés is van, 15 százalékuk pedig szakiskolában tanít (2. ábra).

A tantárgyak csoportosítására számos le-

1. ábra

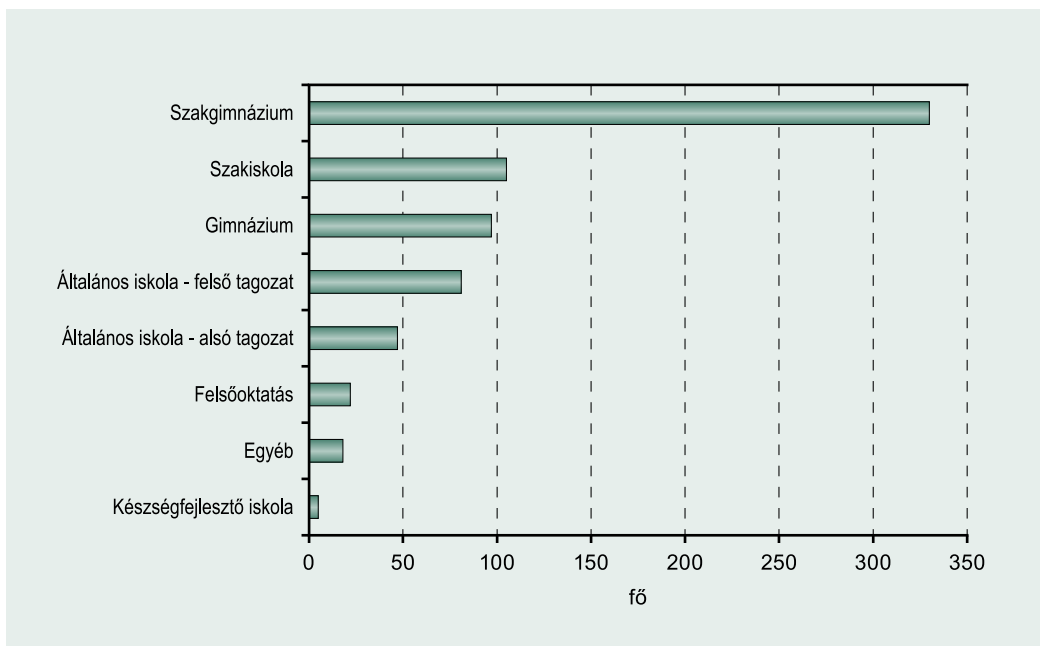
A PÉNZÜGYIKULTÚRA-KUTATÁSBAN RÉSZT VEVŐ PEDAGÓGUSOK ÉLETKOR SZERINTI MEGOSZLÁSA

Note: n=705

Forrás: saját szerkesztés

A MINTA MEGOSZLÁSA ISKOLATÍPUS SZERINT

Note: n=705

Forrás: saját szerkesztés

hetőség áll rendelkezésre. Jelen kutatás során 3+2 kategóriát használtunk a következők szerint:

① pénzügyi és gazdasági tárgyat oktató pedagógus;

② reál tantárgyat oktató pedagógus;

③ humán tantárgyat oktató pedagógus;

+1) egyéb (például: gyógypedagógus, kollégiumi nevelő stb.);

+2) nem válaszolt.

A kutatásban részt vevő pedagógusok megoszlását a 3. ábra mutatja.

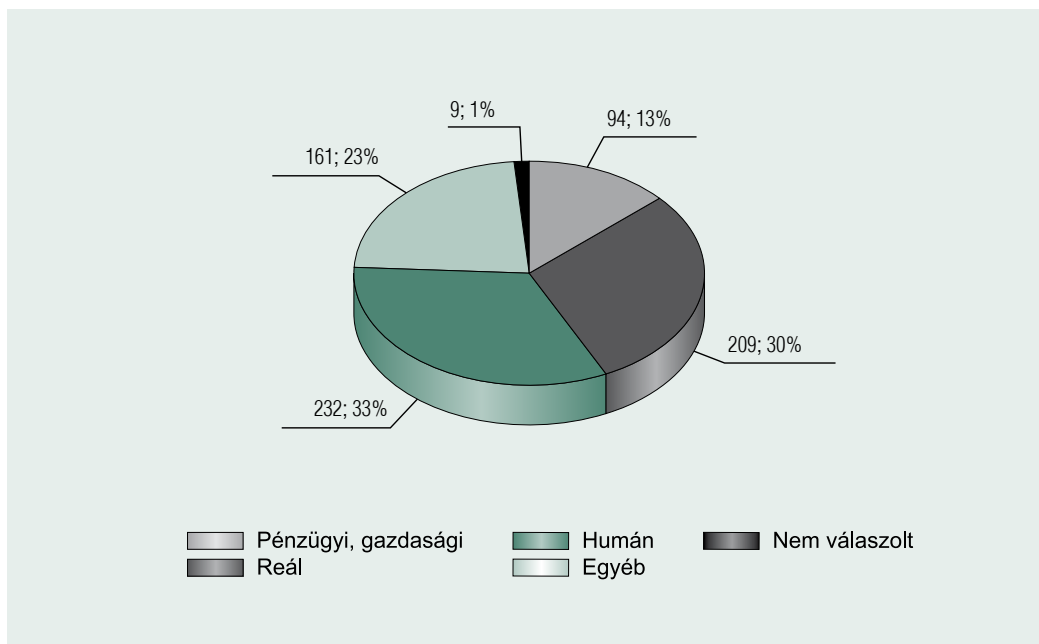
Össességében azt mondhatjuk, hogy a minta nem tekinthető reprezentatívnak, ugyanakkor a kitöltők száma (705 fő) megfelelő mintanagyságot ad ahhoz, hogy abból releváns következtetéseket lehessen leszűrni, illetve a kutatócsoport által felvázolt hipotézisek vizsgálatára is alkalmas.

A pedagógusok anyagi helyzete, megtakarításai

Ahhoz, hogy teljesebb képet tudjunk kapni a pedagógusokról, illetve pénzügyi kultúrájukról, fontos ismerni az anyagi helyzetüket is, hiszen ez akár alapjaiban is befolyásolhatja az egyes kérdésekre adott válaszokat. Jelen kutatás során a pedagógusok anyagi helyzetét a megtakarítási lehetőségen, illetve szokásokon keresztül közelítettük meg.

A megkérdezett pedagógusok 86 százaléka nyilatkozott úgy, hogy rendelkezik valamilyen nagyságú megtakarítással, amit jó arálynak ítélnék. Akik nem rendelkeznek spórolt pénzzel legnagyobb részben az alacsony jövedelmet jelölték meg okként, illetve a megtakarítás képzése helyett gyermekeiket vagy éppen szüleiket támogatják pénzzel.

A VIZSGÁLTBAN RÉSZT VEVŐ PEDAGÓGUSOK ÁLTAL OKTATOTT TANTÁRGYAK MEGOSZLÁSA

Note: n=705

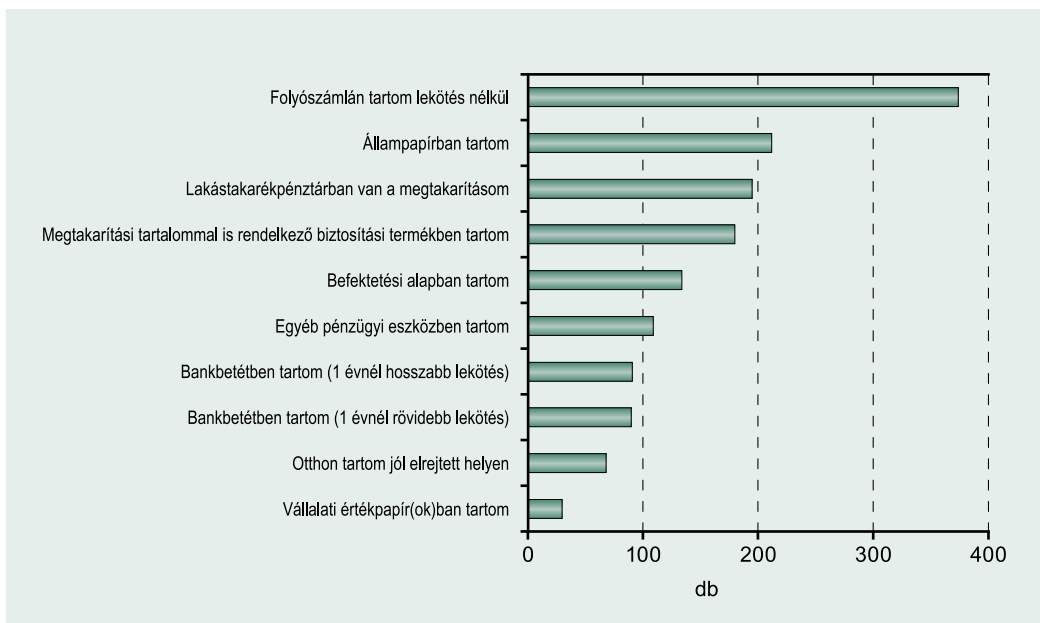
Forrás: saját szerkesztés

Ami a megtakarítás rendszerességét illeti, a válaszadók háromnegyede (75,32 százalék) minden hónapban tud valamennyit félretenni. A havi rendszerességgel megtakarítani tudók fele eltérő összeget tud félre tenni, míg a másik fele közel azonos összegben tud megtakarítani. A megkérdezett pedagógusoknak a 14 százaléka csak eseti jelleggel tud megtakarítani (ebben benne vannak a megtakarítással éppen nem rendelkezők is). A megtakarítások többsége a hónap elején képződik (56,6 százalék), míg a megtakarítók közel harmada a hónap végén tesz félre, ha marad.

A megtakarításokat a pedagógusok elsősorban folyószámlán tartják, lekötés nélkül, ami érthető, mivel oda utalják a fizetésüket. A folyószámlán lekötés nélkül tartott megtakarítások ugyanakkor reálértékben veszítenek az értékükből. A második legnépszerűbb

befektetési forma az állampapír, amelyet a lakástakarékpénztári megtakarítás követ. Érdekes, hogy a banki termékeknel összetettebb megtakarítási formák (befektetési alap, biztosítás) megelőzik az alap banki termékeket (lekötött betétek) – ezt a jelenséget az elérhető hozamok, illetve a hozamok hiánya okozza, de a tudatosságot mutatja, hogy a megtakarítások egy része közvetlenül a pénz- és tőkepiacokon köt ki. Végül, de nem utolsó sorban, pozitívum, hogy otthon nagyon kevesen tartanak pénzt. Tekintve, hogy így a pedagógusok tapasztalatból ismerik az alapvető pénzügyi termékeket (*financial inclusion*), illetve az alacsony kamatkörnyezet okán az összetettebb pénzügyi eszközöket is, az azokról szóló ismeretek átadása is hitelesebb és hatékonyabb lehet (4. ábra). Azt is mondhatjuk, hogy az alacsony kamatkörnyezet arra ösztönözte az

A VÁLASZADÓ PEDAGÓGUSOK ÁLTAL PREFERÁLT MEGTAKARÍTÁSI MÓDOK

Forrás: saját szerkesztés

utóbbi években a megtakarítókat, hogy összetettebb pénzügyi megtakarítási formák használatával ismerkedjenek meg.

A pénzügyi-gazdasági ismeretek oktatásának fontossága

A reálfolyamatok mentén óhatatlanul megjelenik a pénz – mint közvetítő eszköz – a gazdasági szereplők között, vagyis a reálfolyamatokhoz – a barter típusú ügyletek kivételével – mindig kapcsolódnak a pénzügyi folyamatok. A pénzügyi folyamatok összetettségét tekintve elmondhatjuk, hogy az egyszerű alkalmazkodik a reálfolyamatok komplexitásához, valamint a pénzügyi eszközöket használók tudásszintjéhez és pénzügyi rendszerbe vetett bizalmához.

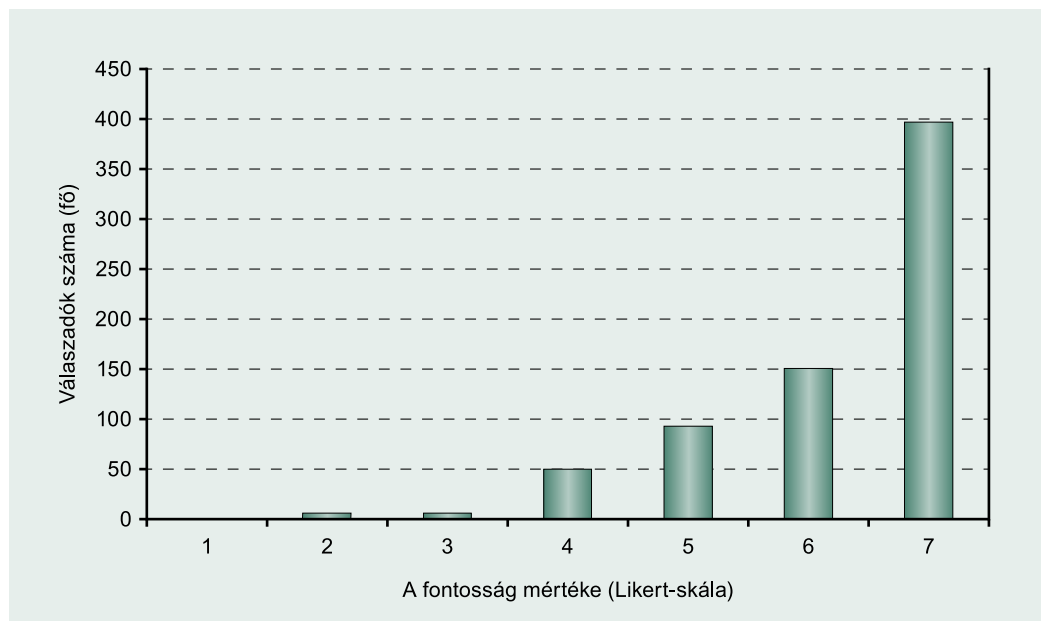
A pedagógusok pénzügyi kultúráját felmé-

rő kutatás során ezért kíváncsiak voltunk arra, hogy a gyermekeink oktatásában, illetve nevelésében jelentős szerepet játszó pedagógusok, miként vélekednek a pénzügyi-gazdasági ismeretek oktatásának fontosságáról. A fontosság mértékét egy hét fokozatú Likert-skálán tudták kiválasztani a kérdőívet kitöltő tanárok, ahol az 1-es érték azt jelentette, hogy nem tartják fontosnak pénzügyi-gazdasági ismeretek oktatását, míg a 7-es értéket választók nagyon fontosnak tartják azt.

Pozitív, hogy a válaszadók több mint fele (56,5 százalék) nagyon fontosnak tartja a pénzügyi-gazdasági ismeretek oktatását, illetve válaszadók 90,9 százaléka inkább fontosnak tartja azt (ötös, vagy annál nagyobb értéket jelölt, lásd 5. ábra).

Kíváncsiak voltunk arra is, hogy vajon ki-rajzolódik-e egyfajta mintázat a pénzügyi-gaz-

A PÉNZÜGYI ÉS GAZDASÁGI ISMERETEK OKTATÁSÁNAK FONTOSSÁGA A PEDAGÓGUSOK SZERINT

Note: n=705

Forrás: saját szerkesztés

dasági ismeretek fontosságának megítélése kapcsán a kérdőívet kitöltő életkora, az oktatott tárgy, illetve oktatási intézmény típusa szerint, ahol a pedagógus oktat.

Az eredmények azt mutatják, hogy a kitöltők életkor szerinti eloszlása nem meghatározó abban, hogy mennyire tartják a megkérdezettek fontosnak a pénzügyi-gazdasági ismeretek oktatását.

A keresztábra-elemzés az oktatott tárgy, illetve az oktatási intézmény vonatkozásában is nagyon gyenge kapcsolatot mutatott, vagyis ezek a változók sem befolyásoló tényezők a pénzügyi és gazdasági ismeretek oktatásának fontossága vonatkozásában.

Összességében azt lehet mondani, hogy a megkérdezett pedagógusok jelentős többsége szerint nagyon fontos a pénzügyi-gazdasági ismeretek oktatása. A kutatás eredményei alap-

ján a fontosság megítélése nem függ sem az életkortól, sem az oktatott tantárgy típusától (reál, humán, pénzügyi-gazdasági, egyéb), sem pedig attól, hogy a válaszadó milyen típusú intézményben tanít (általános iskola, gimnázium, szaggimnázium, szakiskola, felsőoktatás, készségfejlesztő iskola, egyéb). A jó eredményt árnyalja ugyan, hogy a társadalmilag elvárt válasz kapcsán többen jelölhettek magasabb fontossági értéket, mint a preferenciarendszerük valós prioritásai.

Pénzügyi-gazdasági ismeretek átadása és a kapcsolódó készségek fejlesztése

A tanárokat megkérdeztük arról, milyen jellemző készségeket fejlesztenek, milyen attitűdöket formálnak az oktatás során. A pénzügyi és

gazdasági ismereteket oktató válaszadók legnagyobb arányban a vállalkozási ismereteket választották, de a családi/egyéni és háztartási költségvetés is magas arányban szerepel náluk. A reál tárgyakat oktató tanárok főként a takarékoskodást, valamint a családi/egyéni és háztartási költségvetést jelölték meg. A humán tárgyakat oktatók szintén úgy érzik, leginkább a költségvetés kapcsán tudnak átadni ismereteket és formálni a diákok gondolkodásmódját (6. ábra).

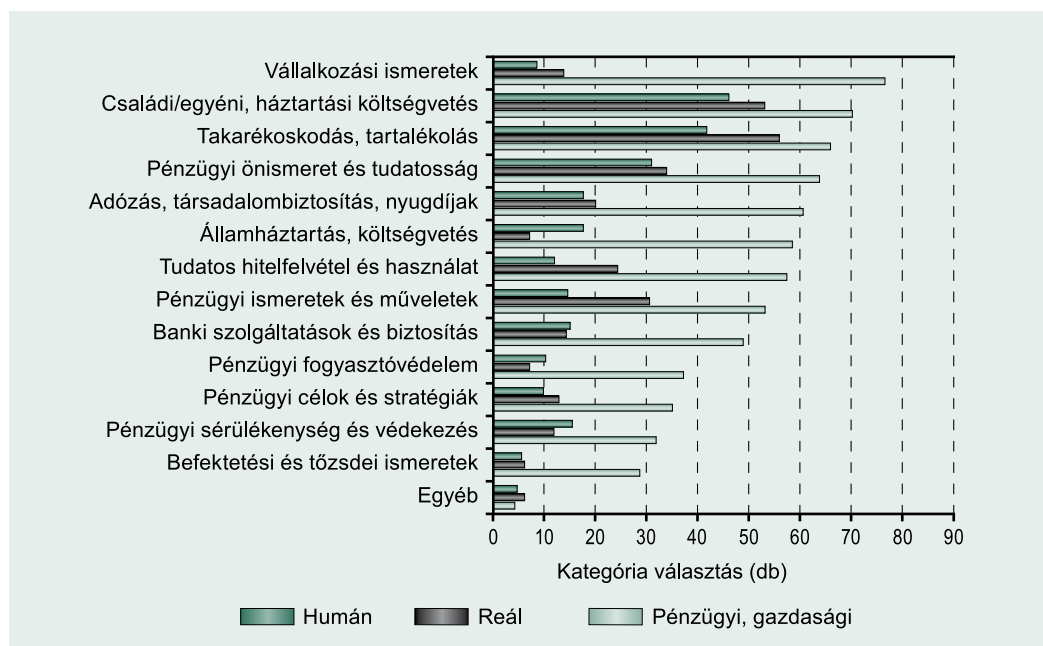
A kutatásban helyet kapott a tanárok elégedettségének a vizsgálata is, mennyire elégedettek a pénzügyi-gazdasági ismeretek átadásával. Az 1. táblázatban és a 7. ábrán az elégedettségi sorrend alapján láthatjuk, hogy a tanárok leginkább azzal elégedettek, ahogy a hitelfelvétellel és hitelhasználattal kapcsolatos tudatosságra, valamint a pénzügyi sérülékenységgel kapcsolatos védekezésre hívják

fel a figyelmet. Szintén a lista elején szerepel a pénzügyi fogyasztóvédelem. Érdekes azonban, hogy az arányoszlopban található adatok, amelyek azt hivatottak mutatni, hogy milyen arányban fejlesztik a válaszadók az adott készséget/attitűdöt/tudáselemet, nem ezeknél a tételeknél a legmagasabbak. A családi/egyéni, háztartási költségvetés és a takarékoskodás, tartalékolás – mint legnagyobb arányban szereplő területek – az elégedettség kapcsán inkább a lista végén kapnak helyet. Elmondható tehát, hogy a legnagyobb arányban fejlesztett készségterületek kapcsán a tanárok kevésbé érzik úgy, hogy sikerül átadniuk a szükséges tudást.

A tudásátadás kétféle formájára és annak hatékonyságára is rákérdeztünk. Arra voltunk kíváncsiak, a válaszadó szerint hogyan ragad meg jobban a pénzügyi-gazdasági ismeret a tanulóknál. A válaszok mintegy 2/3–1/3

6. ábra

KÉSZÉGFEJLESZTÉS, ISMERETÁTADÁS ÉS ATTITÜDFORMÁLÁS SZAKTERÜLETENKÉNT

Forrás: saját szerkesztés

ISMERTÉTADÁS ÉS ELÉGEDETTSÉG

	Arány (%)	Elégedettség (1–7 skálán jelölve)
Családi/egyéni, háztartási költségvetés	46,1	4,93
Takarékoskodás, tartalékolás	41,8	4,81
Pénzügyi önismeret és tudatosság	31,0	4,73
Adózás, társadalombiztosítás, nyugdíjak	17,7	5,08
Államháztartás, költségvetés	17,7	5,15
Pénzügyi sérülékenység és védekezés	15,5	5,26
Banki szolgáltatások és biztosítás	15,1	5,07
Pénzügyi ismeretek és műveletek	14,7	4,99
Tudatos hitelfelvétel és használat	12,1	5,33
Pénzügyi fogyasztóvédelem	10,3	5,24
Pénzügyi célok és stratégiák	9,9	5,14
Vállalkozási ismeretek	8,6	4,96
Befektetési és tőzsdei ismeretek	5,6	4,97
Egyéb	4,7	4,27

Forrás: saját szerkesztés

arányban oszlanak meg. A válaszadók eredményesebbnek ítélik, ha egy-egy téma kapcsán ismétlődően megvizsgálják a pénzügyi aspektusokat (7. ábra).

Vizsgáltuk emellett, hogy mit gondolnak a tanárok, miként lehet a sikerességüket, hatékonyságukat javítani annak érdekében, hogy minél jobban tudják fejleszteni a diákok pénzügyi tudatosságát. A válaszokat az elégedettség szempontjából bontottuk két csoportra. Az ábrán megjelenik a teljes mintára vonatkozó érték is (8. ábra).

Jól látható, hogy a tanárok leginkább a továbbképzést és önfejlesztést tartják a sikeresség zálogának. Legkisebb arányban a szakemberek, vendégelőadók bevonását választották. A magasabb tanári fizetés is alacsony arányban

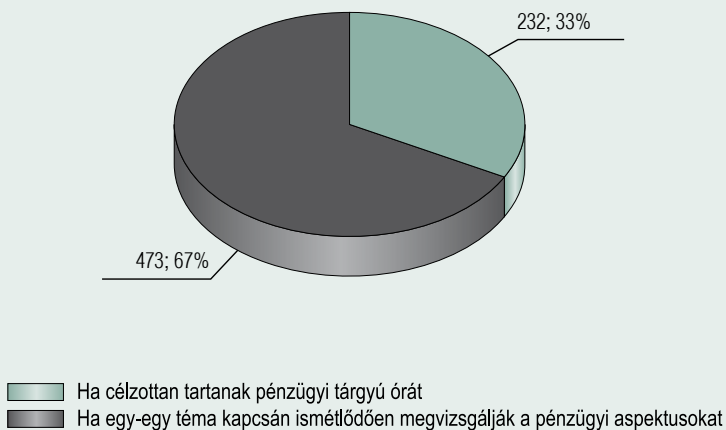
szerepel, nem ezt tartják a legfontosabbnak a tudásátadás hatékonyságát illetően. Az elégedettek és a nem elégedettek között minden aspektusban van különbség. Az elégedettek nagyobb arányban választották a továbbképzést, az önfejlesztést és a tananyagok, oktatási anyagok fejlesztését. A nem elégedettek közül pedig az életszerű példákat, valamint a szakemberek bevonását választották többen.

Diákok nyitottsága a pénzügyi ismeretekre

Az, hogy a tanárok mennyire érzik magukat sikeresnek vagy mennyire elégedettek, a diákok motivációján, reakcióján is múlik. Ez egy

PÉNZÜGYI-GAZDASÁGI ISMERETÁTADÁS MÓDJA – HATÉKONYSÁG

Ön szerint hogyan ragad meg jobban a pénzügyi-gazdasági ismeret a tanulóknál

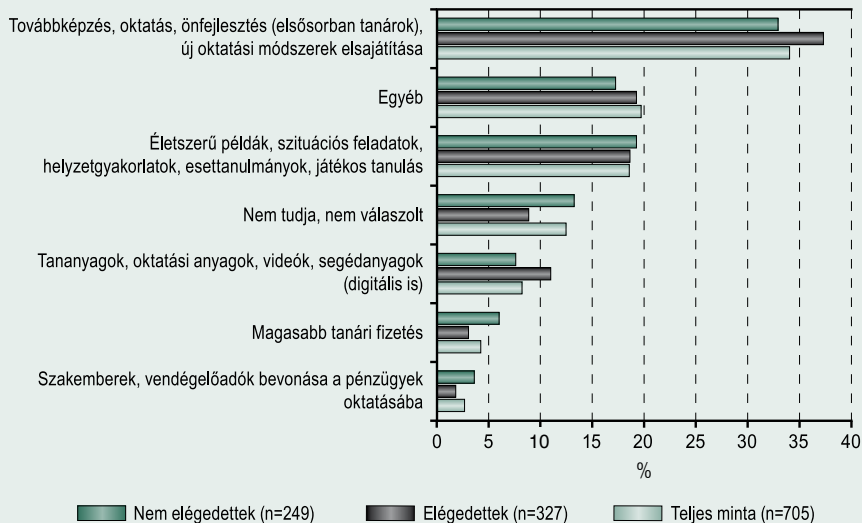

Note: n=705

Forrás: saját szerkesztés

PÉNZÜGYI-GAZDASÁGI ISMERETÁTADÁS HATÉKONYSÁGÁNAK JAVÍTÁSA

Mit javasol, hogyan lehetne a tanárok sikerességét, hatékonyságát javítani, hogy minél jobban tudják segíteni a diákok pénzügyi tudatosságának fejlesztését?

Forrás: saját szerkesztés

oda-vissza ható folyamat. Megkérdeztük, hogy a tanárok mit gondolnak a diákok nyitottságáról a pénzügyi-gazdasági ismeretek elsajátításával kapcsolatban. Azt tapasztaltuk, hogy a tanárok több mint fele (56 százalék) szerint a diákok érdeklődők és motiváltak, de jelentős arányban (42 százalék) válaszolták azt is, hogy a diákokat láthatóan nem érdekelte a téma. Elenyésző volt azok aránya (2 százalék), akik szerint a diákok kifejezetten unták volna a témát (9. ábra).

A diákok nyitottságát, motiváltságát megvizsgáltuk aszerint is, hogy a válaszadó pedagógus milyen iskolatípusban oktat, valamint milyen oktatási területen tevékenykedik (10. ábra).

Az ábrán jól látszik, hogy a leginkább nyitott és motivált diákok az általános iskola felső tagozatán és gimnáziumokban vannak. A pénz-

ügyi-gazdasági ismeretekre legkevésbé nyitott diákok pedig a szakiskolák tanulói.

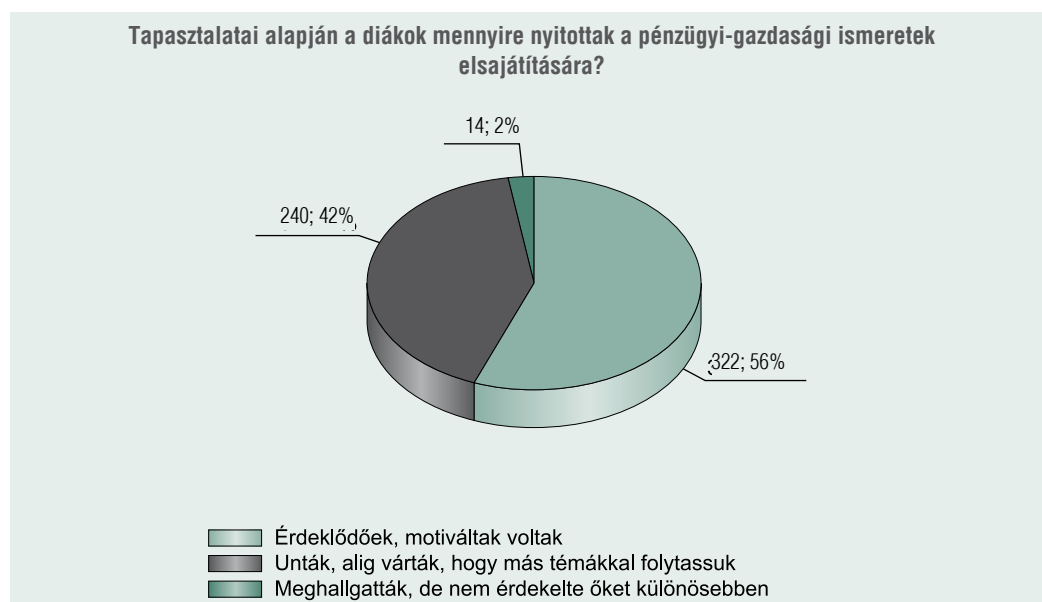
Az oktatási területeket vizsgálva, azt találtuk, hogy a téma iránt leginkább érdeklődő, motivált diákok a pénzügyi-gazdasági területen vannak, amely nem meglepő eredmény. A reál és humán területek között nincs jelentős különbség e tekintetben, közel hasonló arányban érzékelik a tanárok érdeklődőnek és motiváltaknak a diákokat (11. ábra).

Pedagógusok pénzügyi kultúrájának mérése

A pedagógusok pénzügyi kultúrájának méréséhez a módszertani részben ismertetett PTM-et használtuk (12. ábra). A PTM 0 és 1 közötti értéket vehet fel – minél közelebb van

9. ábra

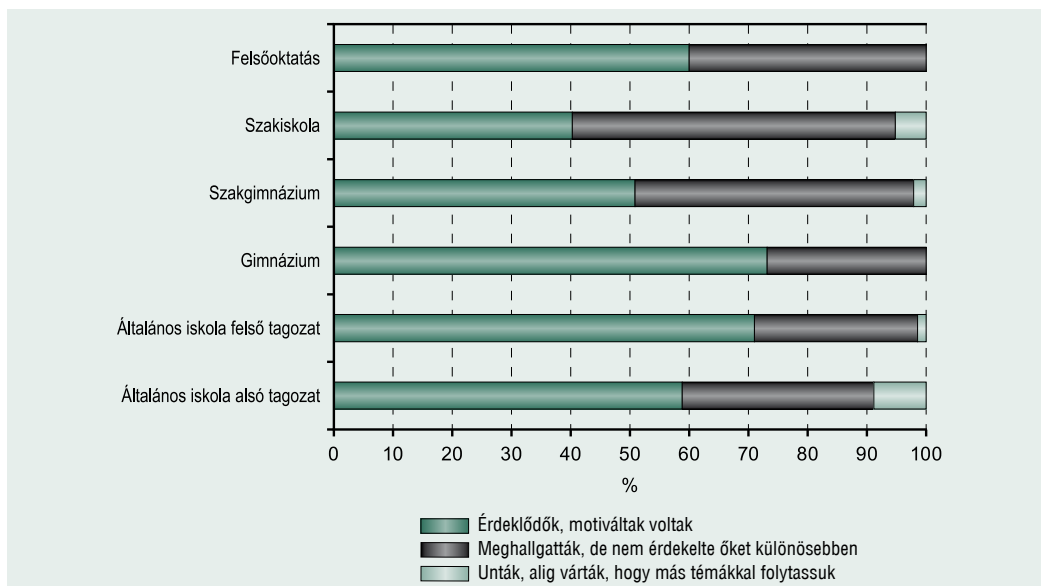
A DIÁKOK FOGÉKONYSÁGA A PÉNZÜGYI-GAZDASÁGI ISMERETEK VONATKOZÁSÁBAN

Note: n=576 (576 igen válasz volt, a nemleges választ nem ábrázoltuk)

Forrás: saját szerkesztés

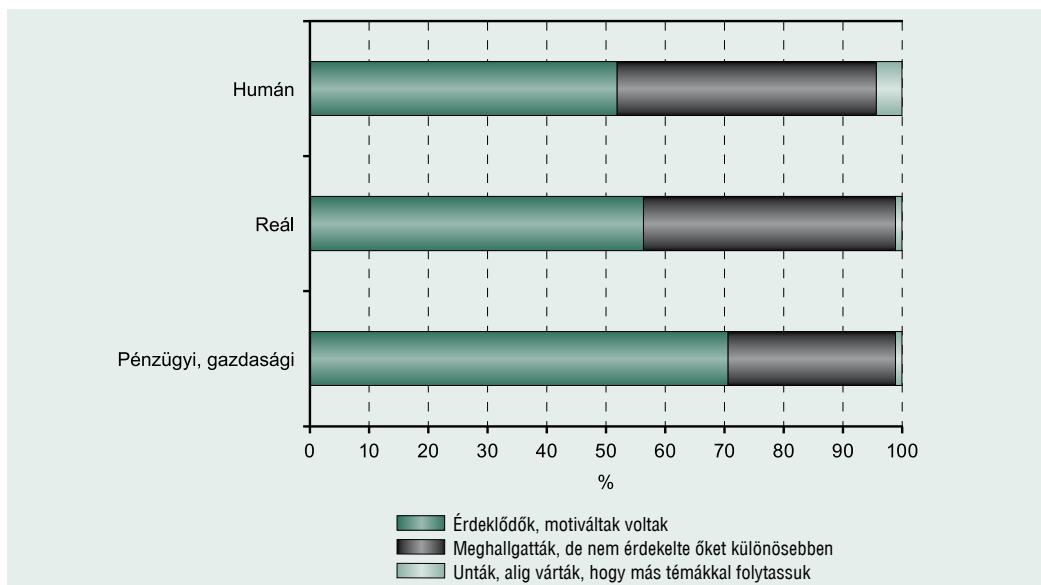
A DIÁKOK NYITOTTSÁGA ISKOLATÍPUSONKÉNT

Note: n=705

Forrás: saját szerkesztés

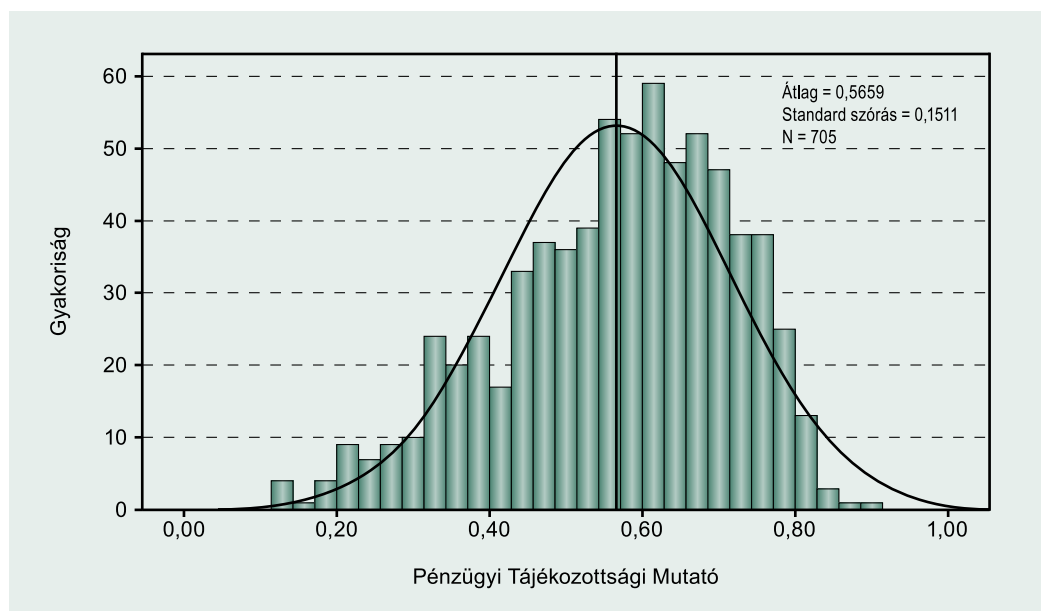
A DIÁKOK NYITOTTSÁGA A PÉNZÜGYI-GAZDASÁGI ISMERETEKRE OKTATÁSI TERÜLETENKÉNT

Note: n=705

Forrás: saját szerkesztés

A PEDAGÓGUSOK ELÉRT PTM-ÉRTÉKEK SZERINTI ELOSZLÁSA

Forrás: saját szerkesztés

az értéke 1-hez, annál jobbnak minősíthető az adott pedagógus pénzügyi tájékozottsága. A válaszadók átlagteljesítménye 0,5659. Összehasonlításképpen, a felsőoktatásban (főként gazdasági szakon) tanuló fiatal felnőttek ennél alacsonyabb értéket értek el a kutatások során (2013-ban 0,5465-öt,² míg 2020-ban 0,5191-et). Ebből arra következtethetünk, hogy a pénzügyi eszközök és megoldások gyakorlati alkalmazása jelentősen hozzájárul a pénzügyi tájékozottsághoz, másfelől pedig elvethetjük a *H1b* jelzésű hipotézist, miszerint a pedagógusok pénzügyi tájékozottsága a felsőoktatásban tanuló fiatalokénál alacsonyabb szinten van.

Megvizsgáltuk, hogy a pénzügyi tájékozottsági mutató értéke vajon mennyire változik az egyes korcsoportok, illetve nemek között. Az eredmények azt mutatják, hogy nem rajzolódik ki egyértelmű mintázat, vagyis a pedagógusok által elért pénzügyi tájékozottsági szint kapcsán nem meghatározó tényező az életkor

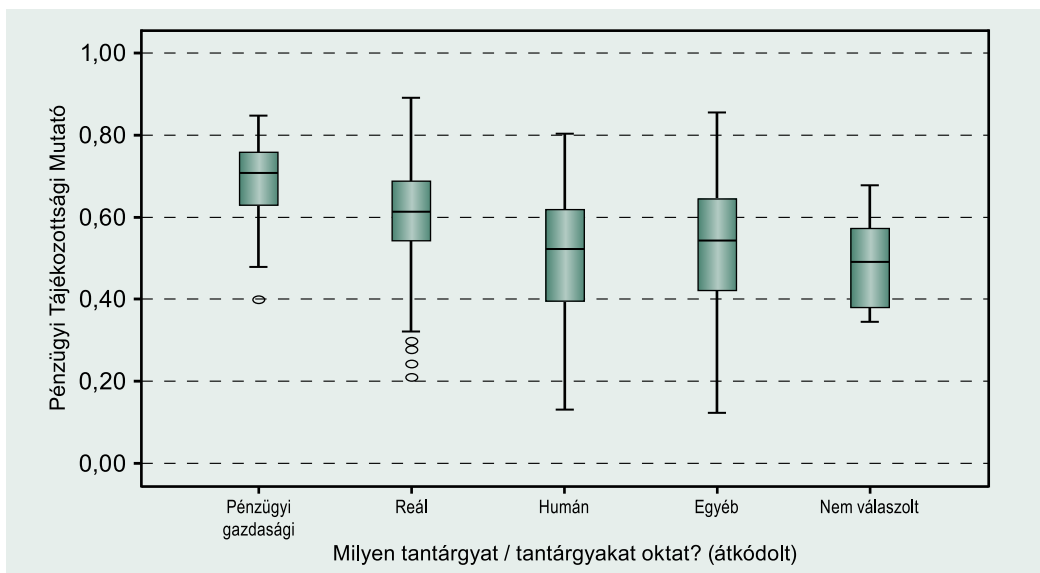
és a nem, ezzel elvethetjük a *H1a* jelzésű hipotézist is. A pedagógus által oktatott tárgy azonban már olyan ismérv, amely mentén a pénzügyi tájékozottság szignifikánsan eltérő értéket ad (13. ábra).

A legjobb PTM-értékkel – a várakozásoknak megfelelően – azok a pedagógusok rendelkeznek, akik pénzügyi-gazdasági jellegű tárgyakat oktatnak. Őket követik a reál típusú tantárgyakat oktatók, illetve a humán tárgyakat oktató pedagógusok.

Az átadott tudásanyaggal való elégedettség-re is hatással lehet az, hogy adott pedagógusnak milyen a pénzügyi tájékozottsága, ezért megvizsgáltuk ezt a kérdést is (14. ábra).

A 14. ábrán látszik, hogy van valamilyen szintű összefüggés a pénzügyi tájékozottság és az átadott ismeretanyaggal való elégedettség között, ezért keresztábra-elemzést végeztünk.³ A *H3-as* hipotézist a kutatás során nem sikerült sem megerősíteni, sem elvetni.

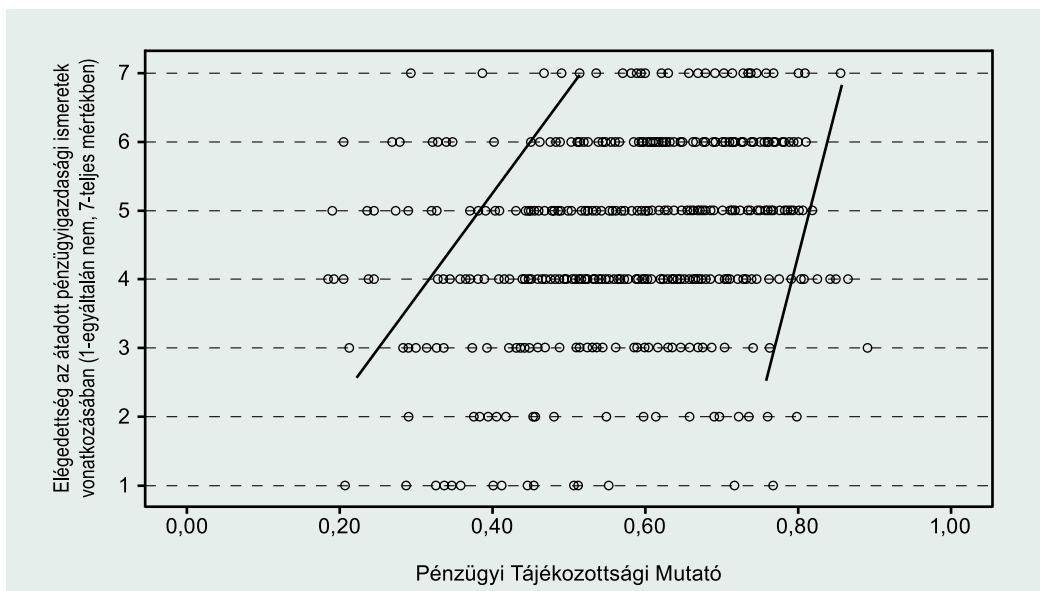
A PEDAGÓGUSOK PÉNZÜGYI-GAZDASÁGI TÁJÉKOZOTTSÁGA OKTATOTT TANTÁRGY- CSOPORTONKÉNT

Note: n=705

Forrás: saját szerkesztés

PÉNZÜGYI TÁJÉKOZOTTSÁG ÉS AZ ÁTADOTT TANANYAGGAL VALÓ ELÉGEDETTSÉG

Note: n=705

Forrás: saját szerkesztés

Énkép Index

Az Énkép Index azt mutatja meg, hogy a kérdőívet kitöltő személy mennyire van tisztában saját pénzügyi-gazdasági ismereteivel, vagyis az önbevalláson alapuló tudás hogyan viszonyul a tényleges tudásszinthez. Az Énkép Index értékek eloszlását a 15. ábra mutatja.

Az ábrán látható, hogy az index értékei többnyire a pozitív tartományba esnek, ami azt jelenti, hogy nagyobb a szubjektív tudásszint, mint a mért. Az önbevallás alapján (7 elemű Likert-skála) mért pénzügyi tájékozottság átlagos értéke 4,91, míg a PTM átlagértéke a 7-es skálára vetítve⁴ 3,96.

Ahhoz, hogy meg tudjuk határozni, hogy ki az, aki reálisan értékeli tudását, valamint ki az, aki alul vagy túlértékeli azt, meg kell határozni egy sávot a nulla érték körül. A 2. táblá-

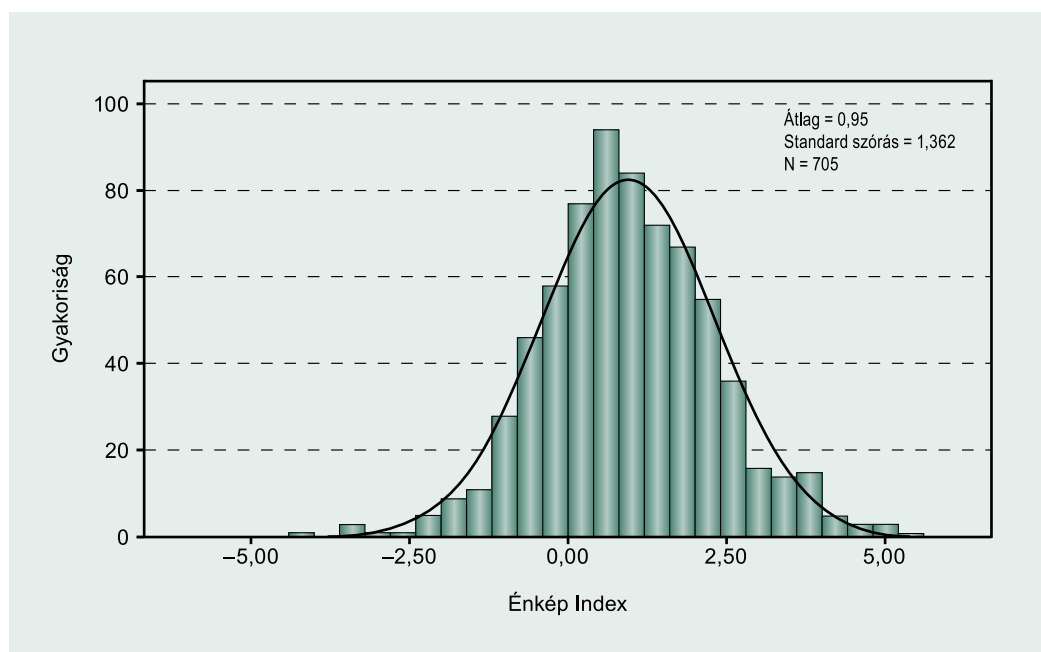
zat azt mutatja meg, hogy a különböző intervallumban mértek esetében hogyan alakulna a tudásukat alul, felül, illetve reálisan megítő-
lők száma.

A pedagógusok jellemzően túlértékelik saját pénzügyi-gazdasági ismereteiket. A felsőoktatásban tanulók vizsgálata során azt találtuk, hogy ők szintén hajlamosak kissé túlértékelni a tudásukat, de ez náluk a pedagógusokhoz képest kevésbé jellemző. A férfiak és nők közötti különbséget is vizsgáltuk, és azt tapasztaltuk, hogy nincs eltérés a két nem között az Énkép Index tekintetében.

A pénzügyi-gazdasági képzésben részesültek Énkép Indexe sem tér el szignifikánsan azoktól, akik nem vettek részt ilyen képzésben, vagyis a két változó közötti közvetlen ok-okozati kapcsolatot nem azonosítottunk. Ebből eredően elvetjük a *H2b* jelzésű hipotézist.

15. ábra

AZ ÉNKÉP INDEX ÉRTÉKEINEK ELOSZLÁSA

Forrás: saját szerkesztés

A PEDAGÓGUSOK ÉNKÉP INDEX SZERINTI BESOROLÁSA

%	Intervallum	Alulértékel (fő)	Reális megítélés (fő)	Túlértékel (fő)
5	0 ± 0,35	108	118	479
10	0 ± 0,70	61	247	397
15	0 ± 1,05	38	358	309
20	0 ± 1,40	16	436	253
25	0 ± 1,75	14	504	187
30	0 ± 2,10	10	563	132

Note: n=705

Forrás: saját szerkesztés

Pedagógusok kockázatvállalási hajlandósága

A tájékozottság a pénzügyi-gazdasági területen, valamint a tájékozottságról alkotott énkép együttesen meghatározhatja azt, hogy az adott pedagógus mennyire kockázatvállaló. Azonban, ahogy már a felsőoktatásban tanulók esetében is láttuk 2013-ban és 2020-ban, a megkérdezettek többsége kockázatkerülőnek minősült, függetlenül attól, hogy mennyire vélte magát tájékozottnak a pénzügyi-gazdasági témákban. A tanárok esetében sincs ez másképpen.

A valós tudásszint alapján mért tényleges kockázatvállalás átlagos szinten azért magasabb, mint az önbevalláson alapuló (0,42 az önbevalláson alapuló és 0,52 a tényleges tudásszint alapján mért kockázatvállalás), mert a pedagógusok többsége nagyobbra értékeli a pénzügyi-gazdasági ismereteit a valósánál, így a tényleges kockázatvállalás valójában magasabb annál, mint amennyiről nyilatkozik az adott válaszadó. Azt azonban következtetésként le lehet vonni, hogy a pénzügyi-gazdasági területen a pedagógusokra a kockázatkerülő magatartás jellemző. Ha figyelembe vesszük azt is, hogy a pedagógusoknál általánosságban egy-egy pénzügyi döntés határköltése, illetve

emellett az alternatív költsége is magas, akkor érthető a kockázatkerülő magatartásuk.

A pedagógusok kockázatkerülő magatartása egyfelől illik ahhoz, ahogy a hitelek veszélyeire sikeresen hívják fel a diákok figyelmét, illetve az is, hogy a legtöbben a költségvetés és a megtakarítás fontosságát tanítják a gyermekek számára (költségvetés, mint a kiszámíthatóság analógiája). Ez egyszerre pozitív és negatív. Pozitív, mert így a diákok óvatossá válhatnak a hitelekkel kapcsolatban. Másfelől viszont a régi mondás szerint, kockázat nélkül nincs nyereség, így különösen a vállalkozó kedvű fiatalok kevésbé látják kockázatvállalásra irányuló mintát.

Pedagógusok továbbképzése

Megkérdeztük a tanárokat arról, hogy részt vettek-e a pénzügyi-gazdasági témájú továbbképzéseken, és ha igen, ezek közül melyiken. A kutatásban részt vevő tanárok legnagyobb részben (71,9 százalék) nem részesültek ilyen témájú továbbképzésen. Aki részt vett, leginkább a Pénziránytű Alapítvány továbbképzését jelölte meg (19,7 százalék, lásd 3. táblázat).

A pénzügyi-gazdasági továbbképzés mögöttes motivációra is kíváncsiak voltunk, így meg-

3. táblázat

PEDAGÓGUSOK PÉNZÜGYI-GAZDASÁGI TOVÁBBKÉPZÉSEN VALÓ RÉSZVÉTELE MINTÁBAN, %

ELTE pénzügyi, gazdasági és gazdálkodási ismeretek tanár-továbbképzés	2,8
Pénziránytű alapítvány pénzügyi-gazdasági továbbképzési programja	19,7
ECONVENTIO Alapítvány Pedagógus-továbbképzése	2,4
Egyéb	6,7
Nem	71,9

Note: n=705 (egy pedagógus több továbbképzésen való részvételt is jelölhetett)

Forrás: saját szerkesztés

16. ábra

PÉNZÜGYI-GAZDASÁGI KÉPZÉSEN VALÓ RÉSZVÉTEL MÖGÖTTES MOTIVÁCIÓJA

Note: n=200

Forrás: saját szerkesztés

kérdeztük a továbbképzésen való részvétel okát is. A tanárok főként (74 százalék) azért vettek részt pénzügyi-gazdasági témájú továbbképzésen, mert saját érdeklődésük alapján rátaláltak. Természetesen olyan is volt (16 százalék), akit az intézmény vezetője küldött el az adott továbbképzésre (16. ábra).

Az is fontos kérdés, a tanárok hogyan érzékelik, van-e módjuk, és ha igen, miként, bővíteni a pénzügyi-gazdasági tudásukat. Ebben a tekintetben a legjellemzőbb attitűd az önfejlesztés. A válaszadók 73 százaléka leginkább önállóan, szakkönyvek és internetes oldalak segítségével bővíti ezirányú tudását. 14 százalék

válaszolta azt, hogy egyáltalán nincs lehetősége ilyen típusú tudásbővítésre (17. ábra).

A továbbképzések tekintetében érdekes megnézni azt, hogy van-e hatása a pénzügyi tájékozottságra az ezeken való részvételnek. Azok, akik részt vettek továbbképzésen, vajon milyen PTM-értékekkel rendelkeznek? Javít-e ezen a mutató értékén a továbbképzésen való részvétel?

A PTM átlagértéke a továbbképzésen részt vett válaszadók esetében 0,63, míg a továbbképzésen részt nem vett válaszadók esetében 0,53. Ez azt jelenti, hogy van különbség a két csoport között. Varianciaelemzéssel vizsgálva a különbséget elmondható, hogy a különbség statisztikailag szignifikáns ($F=66,07$; $p<0,001$).

Külön is megvizsgáltuk, hogy milyen PTM-értékekkel rendelkeznek a válaszadók az elvégzett továbbképzések számának függvényében. A 18. ábra jól mutatja, hogy azok, akik több

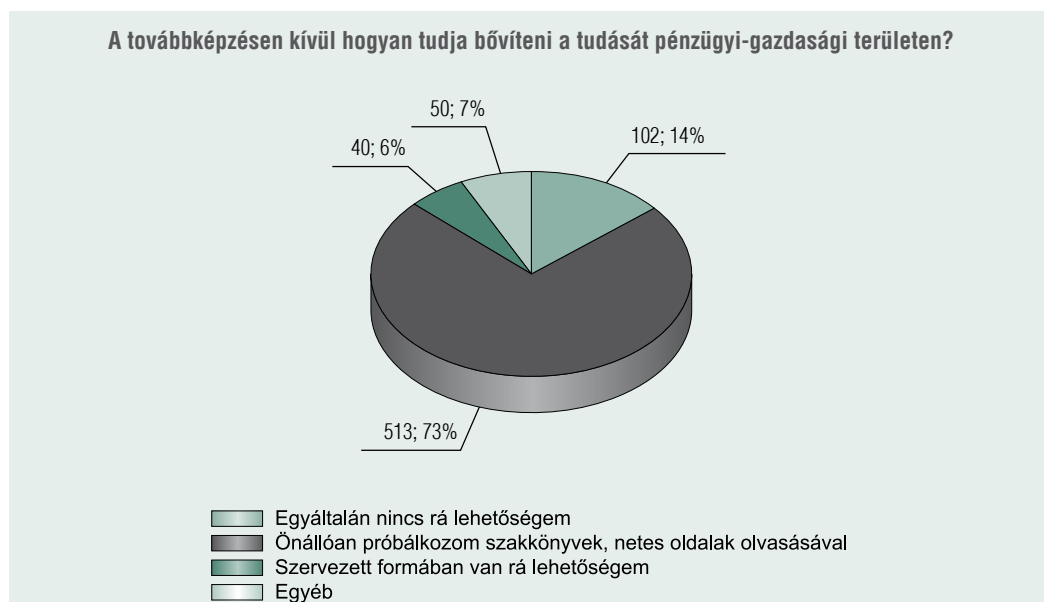
továbbképzésen is részt vettek, magasabb átlagos PTM-értékkel rendelkeznek.

KÖVETKEZTETÉSEK

A pedagógusok pénzügyi kultúrája kapcsán, a szakirodalomban foglaltakat is figyelembe véve, a kutatócsoport azzal a feltételezéssel élt, hogy a tanárok pénzügyi kultúrája nem jobb, mint a felsőoktatásban tanuló fiataloké, illetve a pénzügyi tájékozottság szintje eltér korcsoportonként (H1a és H1b hipotézisek). Egyik hipotézist sem sikerült igazolni. Egyfelől a tanárok magasabb átlagos PTM-értékkel rendelkeznek, mint a hallgatók (H1b). Ez egy fontos eredmény, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a hallgatók mintájában túlréprezentáltak voltak a gazdasági-pénzügyi ismereteket tanulók. Egyben cáfoljuk azt a közkeletű vélekedést, hogy

17. ábra

PÉNZÜGYI-GAZDASÁGI ISMERETEK FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEI

Note: n=705

Forrás: saját szerkesztés

TOVÁBBKÉPZÉSEK SZÁMÁNAK HATÁSA A PÉNZÜGYI TÁJÉKOZOTTSÁGI MUTATÓRA

Note: n=198

Forrás: saját szerkesztés

a tanárok pénzügyi műveltsége alacsony lenne. A H1a hipotézist, miszerint a pedagógusok pénzügyi tájékozottsága szignifikánsan eltér a különböző korcsoportok között, a kutatási eredmények szintén nem igazolták.

A pénzügyi-gazdasági ismereteket tanító pedagógusok leginkább a kockázatvállaláson alapuló vállalkozási ismereteket, míg a reál és humán tárgyakat oktató pedagógusok a költségvetés készítését jelölték meg mint leggyakrabban átadott ismereteket. A pedagógusok kockázatkerülőnek bizonyultak pénzügyi-gazdasági területen, vagyis a vállalkozási ismeretekhez szükséges kockázatvállalási minta kevésbé áll rendelkezésre. Érdekes eredmény emellett, hogy éppen a legfontosabbnak tartott költségvetés-készítési ismeretek átadásával nem elégedettek a pedagógusok. A 2020-as, felsőoktatásban tanulóakra vonatkozó utánkövetéses vizsgálat azonban éppen a hallgatók megtagarítással, költségvetés-készítéssel

kapcsolataiban talált előrelépést (Béres et al., 2020). A pénzügyikultúra-fejlesztéseket értékelő felmérés szintén azt találta, hogy a takarékoság és a költségvetés-készítéshez kapcsolódó attitűdök formálása kerül legnagyobb hangsúllyal a képzések tematikájába (Németh et al., 2020). Mindez arra enged következtetni, hogy ha egy attitűdöt vagy viselkedést fontosnak tartunk, de elégedetlenek vagyunk annak az eredményes átadásával, az kimutathatóan képes fejleszteni az adott területet.

Azt is megvizsgáltuk, hogy van-e összefüggés a pedagógusok pénzügyi tájékozottsága és az általuk átadott ismeretanyaggal való elégedettség között. Azt tapasztaltuk, hogy a két változó között gyenge kapcsolat van, így a kapcsolódó H3-as hipotézist nem tudtuk sem igazolni, sem pedig elvetni.

A pedagógusok szerint a diákok számára úgy lehet hatékonyan átadni a pénzügyi-gazdasági ismereteket, ha azok egy-egy téma kap-

csán ismétlődő módon előkerülnek. Ez tehát azt jelenti, hogy érdemes felülvizsgálni az érintett tananyagokat (történelem, földrajz, matematika) és azokban időről-időre megjeleníteni a kapcsolódó pénzügyi tudást, figyelmet fordítva a mindennapi pénzügyi viselkedés és attitűd formálására.

A pedagógusok pénzügyi-gazdasági önismeretét illetően elmondható, hogy jellemzően túlértékelik saját tudásukat a mérthez képest. Ebben nincs különbség azok között, akik részt vettek ilyen irányú továbbképzésben és azok között, akik nem – ezzel a *H2b* hipotézist elvetettük.

Ami a diákok motiváltságát, illetve fogékonyságát illeti, a válaszadó pedagógusok szerint az általános iskola felső tagozatán a leginkább érdeklődők a diákok a pénzügyi-gazdasági ismeretek iránt. Érdemes tehát ebben korosztályban megkezdni azok célzott oktatását. A középfokú oktatásban a diákok befogadóképessége pedig attól függ, hogy hol tanul tovább.

Fontos eredmény, hogy a pedagógusok túlnyomó többsége fontosnak tartja a tanulók

pénzügyi kultúrájának fejlesztését. A saját tudásuk fejlesztése kapcsán pedig a továbbképzést és az önfejlesztést jelölték meg hatékony eszközként. Ez utóbbit a Pénzügyi Tájékozottsági Mutató értékeinek alakulása is alátámasztja, vagyis szignifikáns különbség van a pénzügyi-gazdasági továbbképzésben részesültek és nem részesültek által elért eredmények között, valamint minél több továbbképzésen vett részt valaki, annál jobb eredményt ért el. Ezzel a *H2a* hipotézist igazoltnak tekintjük.

A felmérés eredményei azt mutatják, hogy sem a pedagógusok tudása, sem a téma iránti elkötelezettsége nem lehet akadály a tanulók pénzügyi kultúrájának eredményesebb fejlesztése szempontjából. A pénzügyi-gazdasági ismeretek átadása kapcsán az eredmények ugyanakkor arra utalnak, hogy a szakkönyvek egy részével a pedagógusokat szükséges célozni (továbbképzési és önképző szakkönyvek), másfelől pedig új megközelítési irányként a hangsúlyt a jelenleg oktatott tantárgyakban található pénzügyi aspektusok kiemelésére érdemes fókuszálni. ■

JEGYZETEK

- ¹ A mutatókat a kutatócsoport tagjai fejlesztették ki, *Béres Dániel* és *Huzdik Katalin* kutatók szakmai irányítása mellett.
- ² A külföldi tapasztalattal rendelkező felsőoktatási hallgatók PTM-értéke ekkor 0,56 volt.
- ³ A PTM-változó kapcsán transzformációt hajtottunk végre: kategorikus változót hoztunk létre

úgy, hogy minden csoportban (5 csoport) azonos számú kitöltő legyen. A keresztábra-elemzés megmutatta, hogy van kapcsolat a két változó között ($\text{Khi}^2 = 116$, $\text{df} = 35$, $\text{sig} = 0,000$), ugyanakkor a kapcsolat gyenge (Cramer $V = 0,182$, $\text{sig} = 0,000$).

- ⁴ PTM-pont értéke / 3

IRODALOM

- ATKINSON, A., MESSY, F. A. (2012). Measuring Financial Literacy: Results of the OECD/International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study. *OECD Publishing, OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions*, 15
- BARRERA-PEDEMONTE, F. (2016). High-Quality Teacher Professional Development and Classroom Teaching Practices: Evidence from Talis 2013. Paris: *OECD Education Working Papers*, No. 141, OECD Publishing
- BÉRES D., HUZDIK K., DEÁK-ZSÓTÉR B., NÉMETH E. (2021). Felmérés a felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúrájáról, 2020. Budapest: Állami Számvevőszék. https://www.asz.hu/storage/files/files/elemzesek/2021/felsooktatasa_penzugykultura_20210311.pdf?ctid=1259
- BÉRES D., HUZDIK K., KOVÁCS P., SÁPI Á., NÉMETH E. (2013). Felmérés a felsőoktatásban tanuló fiatalok pénzügyi kultúrájáról. Kutatási jelentés. Budapest: Állami Számvevőszék. <https://www.asz.hu/storage/files/files/Szakmai%20kut%C3%A1s/2013/t353.pdf?download=true>
- BERNHEIM, B. D., GARRETT, D. M., MAKI, D. M. (2001). Education and Saving: The Long-Term Effects of High School Financial Curriculum Mandates. *Journal of Public Economics*, 80(3), pp. 435–465
- BERNHEIM, B. D., GARRETT, D. M. (2003). The Effects of Financial Education in the Workplace: Evidence From a Survey of Households. *Journal of Public Economics*, 87(7–8), pp. 1487–1519
- CZAKÓ Á., GYÓRI Á., SCHMIDT L., IFJ. BOROS I. (2017). Innovatív pedagógiai módszerek a szakmai oktatásban. A szakmai tanárok módszerei szociológiai megközelítésben. *socio.hu*, 2, 1–21. oldal
- DEÁK-ZSÓTÉR B., NAGY P. (2012). Mindennapi érzelmeink és pénzügyeink. *Pénzügyi Szemle* 57(3), 310–321. oldal
- DOWLING, N., TIM, C., HOILES, L. (2009). Financial Management Practices and Money Attitudes as Determinants of Financial Problems and Dissatisfaction in Young Male Australian Workers. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 20(2)
- HERGÁR E., BENÁTH J. (2020). *Egyre nagyobb teret hódít a szórakoztatva tanítás az oktatásban.* boon.hu: <https://boon.hu/eletstilus/egyre-nagyobb-teret-hodit-a-szorakoztatva-tanitas-az-oktatásban-4654441/>
- HILGERT, M. A., HOGARTH, J. M., BEVERLY, S. (2003). Household Financial Management: The Connection Between Knowledge and Behavior. *Federal Reserve Bulletin*, 89, pp. 309–322
- KOVÁCS, L., TERTÁK, E. (2016). *Financial Literacy, Panacea or placebo? – A Central European Perspective.* Verlag Dashöfer
- KOVÁCS P. (2017). Fiatalok pénzügyi kultúra mérésének fejlesztésének lehetőségei. In Pál Z. *A pénzügyi kultúra aktuális kérdései, különös tekintettel a banki szolgáltatásokra.* Miskolc, Economix Kft., 31–38. oldal, <http://www.penz7.hu/uploads/images/ckfinder/files/tanulmanykotetfinal.pdf>
- KOVÁCS P., RÉVÉSZ B., ORSZÁG G. (2013). A pénzügyi kultúra és attitűd mérése. 439–447. oldal, https://epale.ec.europa.eu/sites/default/files/a_penzugyi_kultura_es_attitud_merese.pdf
- LI, D., JIANG, Y., AN, S., SHEN, Z. (2009). The influence of money attitudes on young Chinese consumers' compulsive buying. *Young Consumers Insight and Ideas for Responsible Marketers*, 10(2), pp. 98–109

- LUSARDI, A., MITCHELL, O. (2006). Financial Literacy and Retirement Preparedness: Evidence and Implications for Financial Education. *Business Economics*, 42(1), pp. 35–44
- LUSARDI, A., MITCHELL, O. (2007). Financial Literacy and Retirement Planning: New Evidence From the RAND American Life Panel. Michigan Retirement Research Center Research Paper No. WP 2007-157, <https://doi.org/10.2139/ssrn.1095869>
- MANDELL, L., KLEIN, L. S. (2009). The Impact of Financial Literacy Education on Subsequent Financial Behavior. *Journal of Financial Counseling and Planning*, 20(1)
- NÉMETH E., VARGHA B., BEKE A., TORDAI H., DOMOKOS K. (2020). *Pénzügyi kultúra fejlesztési programok felmérése – Összehasonlító elemzés 2016–2020*. Budapest, Állami Számvevőszék. https://www.asz.hu/storage/files/files/elemzesek/2020/penzugyi_kultura_fejlesztési_programok_20201216.pdf?ctid=1296
- RADNÓTI K. (2006). Milyen oktatási és értékelési módszereket alkalmaznak a pedagógusok a mai magyar iskolában? In: Kerber Z. *Hidak a tantárgyak között*. Országos Közoktatási Intézet, 131–167. oldal
- STANGO, V., ZINMAN, J. (2007). Fuzzy math and red ink: When the opportunity cost of consumption is not what it seems. Working Paper, Dartmouth College
- VAN ROOIJ, M., LUSARDI, A., ALESSIE, R. (2011). Financial literacy and stock market participation. *Journal of Financial Economics*, 101(2), pp. 449–472
- WILLIS, L. E. (2008). Against financial-literacy education. *Iowa Law Review*, pp. 94–197
- WILLIS, L. E. (2009). Evidence and Ideology in Assessing the Effectiveness of Financial Literacy Education. *San Diego Law Review*, 46. pp. 415–458
- XIAO, J. J., O’NEILL, B., PROCHASKA, J. M., KERBAL, C. M., BRENNAN, P., BRISTOW, B. J. (2004). A consumer education program based on the Transtheoretical Model of Change. *International Journal of Consumer Studies*, 28(1), pp. 55–65 , <https://doi.org/10.1111/j.1470-6431.2004.00334.x>
- Központi Statisztikai Hivatal (2021). Oktatás. Központi Statisztikai Hivatal (ksh.hu)
- Magyarország Kormánya (2017). Pénzügyi tudatosság fejlesztésének stratégiája. <https://2015-2019.kormany.hu/download/5/39/21000/P%C3%A9nz%C3%BCgyi%20tudatoss%C3%A1g%20fejleszt%C3%A9s%C3%A9nek%20strat%C3%A9gi%C3%A1ja.pdf>